

Hódi Sándor

Mi fán terem a nemzetstratégia?

Beszélgetőtárs: Pertics Péter

– Tizenöt éve egyfolytában a Kárpát-medencei magyarság helyzetéről beszélünk. A nemzet megújodásával foglalkozó konferenciáknak, politikai programoknak, megnyilatkozatoknak se szeri se száma. Ennek ellenére a magyarságnak máig nincs nemzetstratégiája. Magyarországnak nincs világos víziója a határon túli magyarságra vonatkozóan, de az egyes nemzetrészeknek sincs konszenzuson alapuló, tudatosan vállalt jövőképük, amely bizakodóvá tehetné őket a jövő vonatkozásában.

Ön sokat foglalkozott ezzel a kérdéskörrel, könyvei és publikációi hézagpótlóak. Nevéhez fűződik a „történelmi” VMDK programjának elkészítése, részt vett a VMSZ koncepciójának a megírásában. 1992-ben kidolgozta a sokak szerint mindmáig legjobb, háromszintű autonómiatervezetet. Több éven át tagja, majd elnöke volt az MVSZ stratégiai bizottságának. Az Ön által alapított és vezetett Széchenyi Stratégiakutató Intézet programjában kiemelt helyet foglal el a jövőkép kimunkálása, Stratégiai füzetek néven könyvsorozatot is adnak ki. Az erőfeszítések ellenére úgy látom, hogy egyelőre nem beszélhetünk fordulatról vagy áttörésről. A neheze, a szervező, tudatosító, nevelő és tájékoztató munka még hátra van.

Ha visszatekint az elmúlt tizenöt esztendőre, lát-e reményt a sokak által hiányolt nemzetstratégia kidolgozására? Meddig jutottunk a stratégiaalkotás folyamatában? Milyen szerepet kap ebben a területi autonómia? Képesek leszünk-e ennek a megvalósítására? Egyáltalán, van-e a jövőre vonatkozó terveknek valamilyen alapjuk és foganatjuk?

– Sok fenntartással és kétellyel, de hiszek abban, hogy emberileg képesek vagyunk a társadalmi folyamatokat áttekinteni, a múlt tanulságait levonni, a trendeket végiggondolni, helyzetünkről és jövőnkről érdemben gondolkodni. Az efféle szellemi vállalkozások visszhangjával, azok gyakorlati megvalósíthatóságával kapcsolatban azonban egyáltalán nincsenek illúzióim. Ezért a nemzeti stratégia kérdéséhez eleve úgy kell

hozzáállnunk, hogy két vagy több jövőképet kell megfogalmaznunk és egymással szembeállítanunk. Lehetséges, sőt biztosra vehető, hogy ezek közül egyiknek a megvalósítására sem kerül sor. De ez esetben sem felesleges és hiábavaló helyzetünk átgondolása és a jövőre vonatkozó tervek megfogalmazása. Ahogyan nem felesleges és hiábavaló a miénktől teljesen eltérő koncepciók körvonalazása, a jövő más alternatív lehetőségeire való felkészülés sem. Ez jelenti helyzetünk közös továbbgondolásának, a jövő befolyásolásának az alapját. Egyébként ezt tesszük saját egyéni életünk során is. Távlatos terveket szövögetünk, miközben napról napra kell építkeznünk, hiszen néha egyik percről a másikra összeomlik minden.

– *Kezdjük akkor talán az egyéni életszervezéssel...*

– Minden embernek van valamilyen elképzelése a saját életéről, tervez vele valamit, legalábbis néha megpróbálja rendbe rakni. Ezek az elképzelések nem mindig átgondoltak, többnyire alkalomhoz kötődnek, ötletszerűek, ellentmondásosak, nem is nagyon lehet életstratégiának nevezni őket.

A személyiség fejlődésének természetes velejárója, hogy ki-ki saját esze szerint szervezi életét, a maga feje után próbál járni. Az állatoknál és a növényeknél ez nem így van: életük a legapróbb részletekig a génjeikbe van írva, öröklés által meghatározott program szerint élnek. Az emberi élet viszont – bizonyos korlátok között – szabadon alakítható. Nincs előre megszabva, nincs a génjeinkbe írva, hogy mi fog velünk történni. Egyéni életünk nem fogható fel programnak, sorsnak, amely végzetszerűen – lépcsőről lépésre – beteljesül rajtunk.

Nagyon fontos tisztán látnunk ezt az élővilágon belüli különbséget, amely a tudattal és szabad akarattal függ össze. A tudat megjelenése az ember döntési szabadsága révén nyitottá, rugalmassá, szabadon alakíthatóvá tette az ember életét, amely ugyanakkor roppant érzékeny, labilis, sebezhető „gépezetté” vált ettől.

Az egyén döntési szabadságának ugyanis megvan-

nak a maga korlátai. Két oldalról is. Egyfelől, bár tudat-
tal rendelkezünk, szervezetünk alapvetően a természet
biológiai mérnöki munkájának az eredménye, ami azt
jelenti, hogy életünk fő állomásai a természet törvé-
nyei szerint alakulnak. Másfelől az adott társadalmi
életkörülmények is szigorú korlátozó tényezőket jelent-
nek, amelyeket akár az ember második természetének
is tekinthetünk. A mindenkori társadalmi környezet
olyan erős befolyást gyakorol személyiségünk fejlődé-
sére, hogy sikeres szocializáció esetén a velünk szem-
ben támasztott külső követelményeket belső meggyő-
ződésünk, lelkiismeretünk, a döntéseinket befolyásoló
belső törvényként éljük meg.

Egyéni életünk tehát három tényező bonyolult köl-
csönhatásának, az örökletes természeti adottságaink-
nak, a társadalmi-környezeti hatásoknak és személyes
döntéseink eredményeként szerveződik. A három tényező
bonyolult kölcsönhatásai miatt minden életút
nagy drámai teljesítmény, amelynek megértése és
megmagyarázása a pszichológia megvalósulatlan ál-
ma mindmáig.

– *A dráma szó a színházat juttatja az ember eszébe. Shakespeare szerint is színház az egész világ. Értelmezhető-e az egyéni életút afféle szerepként?*

– Igen. Mindannyian hajlunk arra, hogy életünk ese-
ményeit egy nagy színjáték jeleneteiként fogjuk fel és
értelmezzük, amely a siker vagy a bukás felé tart. Ko-
runk lelkületének megfelelően, bármiként is alakul a
sorsunk, azt többnyire tragédiának tartjuk, ritkán éljük
meg vígjátéknak, jóllehet nézőpont kérdése az egész.

Az „életdráma” feszültségét az adja meg, hogy hi-
tünk szerint személyiségünk az egész életen át egy és
ugyanaz marad, miközben megváltoznak a körülmé-
nyeink, és testileg-lelkileg mi magunk is többször kicse-
relődünk.

A másik feszültségforrás abból származik, hogy sze-
mélyes életünkben értelemszerűen mi vagyunk a drá-
ma hőse és középpontja, saját személyiségünk körül
forog a világ minden történése, a valóságban azonban
mindannyian múltó epizód szerepet játszunk mások éle-
tében.

Individualista szemléletünknel fogva akkor tartjuk
magunkat sikeresnek, eredményesnek, boldognak, ha
mások ellenében érvényt tudunk szerezni saját akara-
tunknak. Csakhogy ezzel mások is így vannak, ezért
megannyi szándék keresztezi egymást, az egymásnak
feszülő sokféle akarat hálójában vergődve végül mind-
annyian úgy érezzük, hogy az egész világ összeeskü-

dött ellenünk.

Általában magunk is nehezítjük saját helyzetünket,
mert nem mindig hallgatunk a saját józan eszünkre
sem. Ha hallgatnánk rá, boldogabban és legalább tíz
évvél tovább élnénk, gondoljunk csak a szenvedélybe-
tegségekre és más önpusztító és önkárosító magatar-
tásformákra. Ahelyett, hogy alaposan átgondolnánk
helyzetünket, és ahhoz igazítanánk önérvényesítési tö-
rekvéseinket, néha tudattalan vágyaink, zavaros érzé-
seink, ösztöneink, affektív reakcióink irányítják cselek-
véseinket.

– *Ez így csakugyan kész dráma. De az ember tudá-
tára apellálva, vajon van-e bennünk olyan, egész élet-
re szóló, személyiségünk által megvalósítandó érték,
amely mindhalálig értelmet és célt adhat életünknek,
amely személyiségünket összefogva a küzdelemhez
erőt ad és irányt mutat?*

– Az ilyen, az élet értelmére vonatkozó személyes
végső kérdésekkel ritkán foglalkozunk. Rendszerint ak-
kor szembesülünk velük, ha életünkkel kritikus forduló-
pontra jutunk: hivatást választunk, megházasodunk,
baleset ér bennünket, munka nélkül maradunk, megbete-
gesszünk, elveszítjük hozzátartozónkat stb. Ilyenkor a
felmerült egzisztenciális kérdésekre egyértelmű választ
kell adnunk, személyiségünk által képviselt vagy meg-
valósítandó értéket kell találnunk, amely aztán minden
további problémánk megoldásában eligazítási pontot
jelent számunkra. A tapasztalat azt mutatja, hogy e té-
ren elég nagy a bizonytalanság. Az emberek nincsenek
mindig tisztában vele, hogy maga az élet a legfőbb ér-
ték, ami semmi máshoz nem fogható.

– *Miért látják sokan mégis értelmetlennek az életü-
ket?*

– A könnyű és sikeres élet illúziója miatt, amelyet a
média sugall. Kétségtelen, hogy az élet adott formája
nem mindig állja a versenyt azzal a virtuális valósággal,
amellyel például a show műsorokban találkozhatunk.
Ebből azonban téves azt a következtetést levonnunk,
hogy saját életünk értelmetlen volna, hiszen az ember
sem természeti, sem társadalmi meghatározottságai-
nál fogva egyáltalán nem könnyű, sikeres és léha élet-
re teremtett. Az élet értelme nem hangulat, nem ér-
zelmek, hanem feladat és hit kérdése. Az életünknek
mi magunk adunk értelmet azáltal, hogy értelmes fel-
adatokat tűzünk ki magunk elé. Ezzel semmiképpen
sem áll szándékomban a közérzet problémakörét lebe-
csülni, hiszen a modern társadalmakban ez az emberi
szenvedés egyik legfőbb forrása. Gondoljunk csak a
depresszióra, neurózisra, drogra, dohányzásra, alko-

holizmusra. Ezek a tünetek már tartós frusztrációra utalnak, az életszervezés kisiklásainak, a várható kudarcnak a jelei.

– *Ezek a tünetek több millió embert érintenek, afféle népbetegségnek tekinthetők. A tömeges méretük mivel magyarázható?*

– Carl Jung szerint az életünket két esetben hibáztatjuk el: ha döntéseink során nem vesszük figyelembe a természet biológiai törvényeit, vagy ha hűtlenül viszonyulunk saját belső törvényeinkhez. Az előbbi esetben megbetegszünk, az utóbbi esetben meghasonlik a személyiségünk.

Abból a gazdag tapasztalatból és ismeretanyagból, amelyet az emberiség a történelme során felhalmozott, s amely a különböző nyelvi kultúrákban öröklődik generációról generációra, a szülők, nevelők, felnőttek közvetítése révén csak nagyon kevés jut el hozzánk, konkrét egyedekhez. Még kevesebb érték válik úgy a sajátunkká, hogy aszerint koherens módon tudnánk élni egész életünk során. A világ egyik legnagyobb titka, hogyan sikerül az embernek a mindenkor társadalmi kihívásokat és a természetéből adódó belső (biológiai és lelki) folyamatokat összhangba hozni, a szervezet, a környezet és személyiség működési egyensúlyát, harmóniáját folyamatosan fenntartani.

Erről a folyamatról annyit tudunk, hogy ennek szabályozásban nem mindig a tudatos tevékenység a vezető szerep. A tudatos életszervezés gyakran az ösztönös szabályozás mögé szorul. Néha talán még ösztönös szabályozásról sem beszélhetünk, egyszerűen csak sodródunk az árral. Nem mi szervezzük az életünket, hanem az megesik velünk. Tudatos, tetteinek kockázatával tisztában levő, annak következményeit vállaló, következetes értékalapú cselekvési stratégiáról mindenestre csak elvéve beszélhetünk.

– *Az egyéni életszervezés elég bonyolult dolognak látszik. Lehetséges, hogy életünk és magatartásunk rejtett mozgatórugóinak a tisztázása érdekében olykor mindannyian pszichológiai vizsgálatra szorulnánk?*

– Az önismeret elmélyítésének és vele együtt a sikeres életstratégia kialakításának mindennapi magától értetődő formája a másik emberrel: szülővel, házastárssal, barátal, egy szakemberrel való meghitt beszélgetés. De megfelelő partnerek nélkül is ezt tesszük: önmagunkban, önmagunkkal vagy egy képzeletbeli személlyel beszélgetünk. Én-azonosságunk megőrzése, a körülményekhez való igazodásunk, szüntelen újjáalakulásunk folyamatos belső beszéd, szüntelen értékelő munka eredménye. Ennek

kényszere alól nem nagyon tudunk kitérni.

– *Úgy tűnik, hogy ez a belső monológ nem mindig jár eredménnyel, és megfelelő partnerre sem sikerül mindig szert tenni. Ön sokat foglalkozott az öngyilkosság jelenségével.*

– Harminc éve foglalkozom vele. Nem csak az öngyilkossággal, hiszen az öngyilkosság csak a jéghegy csúcsa. Az önpusztítás szélsőséges formájának vizsgálata elvezetett az önkárosító magatartásformákkal való foglalkozáshoz, majd a társadalompatológiás jelenségek vizsgálatához, azon belül a kisebbségi komplexusok körüljárásához, majd általában a magyarság mentálhigiénés állapotának kutatásához.

– *És mire jutott vizsgálódásai alapján?*

– Meglátásom szerint lelki nyomorúságunk oka a magyar társadalom rossz mentálhigiénés állapotával magyarázható. Baj van azzal a kultúrával, amelyben élünk és szocializálódunk. Pontosabban bizonyos kulturális kódokkal van baj, amelyek megnehezítik az értelmező munkát, énképünk belső kimunkálását. Élettörténetünknek, illetve annak, ahogyan azt megpróbáljuk magunkban értelmezni, hiányzik a belső koherenciája.

Nem arról van szó, hogy az interpretáció téves-e vagy helytálló, vagyis hogy mennyire felel meg a valóságnak az, amit magunkról és másokról gondolunk. Az a probléma, hogy valamiért eleve „hibás” énképünk és élettörténetünk kimunkálása. Ennek a működészavarnak az oka nem organikus eredetű, nem az agyunkkal, az idegpályákkal van baj, hanem azzal a kulturális termékkel, amit a személyiség fejlődése során az önépítkezéshez felhasználunk. A számítógépet hasonlatul véve azt mondhatnánk, hogy az önépítkezéshez és önelemzéshez felhasznált kulturális program tele van vírussal. Olyan vírusokkal, amelyek – miután akadálytalanul bejutnak a tudatunkba – zsákutcákba terelik gondolkodásunkat, amelyekhez rossz, nyomasztó életérzések társulnak.

– *Az öngyilkossággal kapcsolatban gyakran hallani, hogy pillanatnyi rövidzárlat az oka.*

– Egyénenként jelentős mértékben különbözünk egymástól, emberről emberre, helyzetről helyzetre nagy eltérések lehetnek a magunkban és magunkról szőtt verbális konstrukciókban, mégis azt gondolom, hogy pl. az öngyilkosság esetében a baj okát nem az egyéni értelmezés és jelentésadás pillanatnyi rövidzárlatában kell keresnünk, hanem az élet értelmezésének abban a nyelvi világában, amely valamiképpen gátolja, nehezíti, korlátozza a pozitív önmegélést és az egyéni élet különböző helyzetekben való értelemmel való felruházását.

Ezzel kapcsolatban Kézdi Balázs pécsi pszichiáter úgy fogalmazott, hogy a magyar nyelvi kultúrában az önpusztítás beszédmódja nyomja rá bélyegét a lelki egészséggel kapcsolatos társadalmi diskurzusra. Én nem szűkíteném le ezt a beszédmódot (és gondolkodásmódot) a lelki egészségvédelemre, hanem jellemzőnek tartom a társadalom valamennyi dimenziójára: a gazdasági életre, politikára, oktatásra, etikára, a társadalmi kapcsolatok alakulására. Nem hagy nyugton a gondolat, hogy a szellemi életünk nincs ellátva alkalmas víruszűrő programokkal, miközben a lelki környezetszennyezés éppen olyan méreteket ölt, mint az ökológiai katasztrófával fenyegető természeti környezet-szennyezés.

– *Eddig az egyéni életszervezés buktatóiról beszélünk. Mi a helyzet a csoporttal? Beszélhetünk-e egy társadalom, ország, nemzet, régió stratégiájáról?*

– Elvileg mindenféle stratégia lehetséges. A világ globális és európai erőterében, azon belül mondjuk a Kárpát-medencében szükséges is lenne az átalakulást, a modernizációt és a polgárosodást segítő stratégiákra.

Nem is feltétlenül szükséges a stratégia kifejezést használnunk. Beszélhetnénk hosszú távú tervekről vagy programokról is, bár ezekhez a fogalmakhoz is závaró előítéletek társulnak.

Nem elég azonban tervezni. Minden stratégia a személyi érdekek és magatartások függvénye. Bármely szinten kizárólag olyan célok kijelölésének van értelme, amelyek megvalósításában az adott célcsoport érdekelt. Kigondolhatunk mi a jövőre vonatkozóan bármit, ha teszem azt a vajdasági magyarság többségétől idegen az autonómia gondolata, nehéz lesz megvalósítani. Azok az elképzelések, amelyek mellé nem tudunk személyi érdekeltségeket, állásfoglalásokat rendelni, az idők végeztéig vágyálmok maradnak, a légvárak birodalmába tartoznak.

– *Minden párt és szervezet rendelkezik valamilyen cselekvési programmal. Bizonyos értelemben ez is része lehet a nemzetstratégiának.*

– A pártprogramok a társadalom egésze felől nézve csoportérdekeket jelenítenek meg, részproblémákat ölelnek fel. Nem is ez a baj velük, hanem az, hogy a politikusok egy zárt, belső világra írnak jövőtervet, ami kitagadó jellegű más társadalmi érdekekkel szemben. Még nagyobb hiányosságuk, hogy a stratégiai célok kijelölése és rangsorolása a társadalmi háttér ismerete és az emberek lelki sajátosságainak a szerteágazó kutatása nélkül készül el. A tudatos megtévesztésről, manipu-

lációról nem is beszélve, hiszen ismeretes, hogy a pártok választások előtt fűt-fát ígérnek, amiből később persze semmi sem valósul meg.

A politikusok többnyire törzsfőnökök módjára gondolkodnak: azzal ámitják magukat, hogy az emberek összetörik magukat az igyekezettől programcéljaik megvalósításáért. Néha sor kerül különböző szakértői bizottságok kinevezésére a teendők összeírása érdekében. Ennyit már mi is eltanultunk. Több olyan képzett és tájékozott emberrel rendelkezünk, akik bizvást fel tudják sorolni, hogy milyen intézmények, szervezetek, műhelyek létrehozására, újraélesztésére volna szükségünk. Ennél azonban egy lépéssel sem jutunk tovább: elmarad a helyzetértékelés, nincs stratégia, nincs megvalósíthatósági tanulmány, és nincs előtervezve pénz sem. Az ábrándozás rózsaszínű ködétől nem látszanak az összefüggések. Nem jutunk el addig a felismerésig, hogy a tervek megvalósításához politikai döntésekre és társadalmi támogatásra van szükség, olyan közakaratra, áldozatvállalásra, amely végső soron konkrét személyekhez köthető érdekekben és állásfoglalásban ölt testet.

– *Vezető értelmiségünk nem eléggé felkészült egy nemzetstratégia kidolgozásához?*

– Nincs vezető értelmiségünk. Értelmiségünk van, de az nem érdekelt nemzeti kérdésekben. A stratégakutatók célja a helyzet elemzése, a jövőbeni lehetőségek, alternatívák fölmutatása, előnyeik és kockázataik számbavétele. A többi az adott érdekképviselő hatékonyságán, esetünkben a kisebbségi pártjainkon, a délvidéki magyarság akaratán, szándékán, beállítódásán múlik.

A vajdasági magyar nemzetstratégia kidolgozásánál célszerű figyelembe vennünk az anyaországi és a szerbiai nemzeti fejlesztési terveket, valamint az Európai Unió tervezési programjait. Ezen a téren az információink meglehetősen hiányosak. Amilyen hiányos a tájékozottságunk, olyan hosszú a kívánságlistánk. Nem vitás, hogy a stratégia kidolgozásának fontos része a hiányosságok, adósságok számbavétele, ennél azonban semmivel sem kevésbé fontos a helyzet alapos ismerete, valamint mások törekvéseinek, a kívülről jövő igényeknek és determinációknak a figyelembevétele.

A sikeres stratégiák a gazdasági, politikai adottságok és követelmények felismerésére épülnek, afféle korparancsot valósítanak meg. A korparancstól és a társadalmi-politikai feltételektől független stratégia sorsa meg van pecsételve: Don Quijote-harc az idők szavával szemben.

– *Mennyire bonyolítja a helyzetet az a körülmény, hogy minden párt saját cselekvési programmal rendelkezik?*

– Nem bonyolítja. Minden párt maga dönti el, hogy mit akar. A nemzeti stratégia nem lehet egyik vagy másik párt hadműveleti területe. A stratégiát nem a pártok érdekérvényesítéséhez, hanem a magyar nemzetrészek, a nemzet egészének a fő törekvéseihez, illetve ahhoz az európai és világtrendhez kell illeszteni, amely figyelembevétele nélkül a stratégia-alkotás kudarcra van ítélve.

Szeretném ismételtten hangsúlyozni, hogy a stratégia nem azonos gondjaink, vágyaink és teendőink bármely teljes körű katalógusával. Minél bővebb a panaszlista, annál kisebb az esély a problémák megoldására. A katalógus teljességére való törekvés helyett azokat a pontokat kell kiemelni, amelyekkel kapcsolatban az előttünk álló időszakban leginkább igény és esély mutatkozik a rendelkezésünkre álló szellemi és anyagi potenciál mozgósítására, a strukturális átrendeződésre és a minőségi változásra.

Világosan meg kell határozni, hogy mi a stratégiánk célja. Mit akarunk elérni? Mi az, amin változtatni szeretnénk? Ki a stratégiai program igazi „célszemélye”? Azonos-e a támogatás haszonélvezőjével vagy nem?

Ilyen szempontból az elmúlt másfél évtized nemzetpolitikája kimunkálatlan, következetlen, tele van ellentmondással, nem is mentünk vele semmire.

– *Van-e egyáltalán magyar nemzetpolitika?*

– Nincsen. Egyre többen és egyre többször teszik szóvá a nemzetstratégia hiányát. Hovatovább úgy tűnik, hogy ez a mindenkor magyar kormány legnagyobb mulasztása. Pedig tudnunk kell, hogy kétszáz évre visszamenőleg egyetlen magyar államférfi vagy szellemi vezér sem írt átfogó és tételes nemzetstratégiát. A nemzet a szabadságharc óta nem rendelkezik társadalmi vagy jövőstratégiával. Ez nem azt jelenti, hogy Kossuth Lajostól Széchenyi Istvánig, Németh Lászlótól Bibó Istvánig nagy gondolkodóink nem igyekeztek volna a magyarság jövőjét megtervezni, de legalábbis végiggondolni. Az a baj, hogy a gondolatkörök egyike sem vált irányadó eszmévé, nem vált olyan programcsomaggá, amely az ország vezetőinek vagy a polgárainak tartósan irányadóul szolgált volna.

Rendszerbe szedett nemzeti stratégiánk tehát nincs, nemzetstratégia címen legjobb tudomásom szerint a Világszövetség jelentette meg az első könyvet.

Nyilván nemcsak mulasztásról van szó, mondjuk ar-

ról, hogy a nagy elmék nem kaptak megbízatást ilyen feladatra, vagy nem voltak rá felkészülve. A modern társadalmakra jellemző szerteágazó érdekek és egymásnak rugaszkodó gondolkodásmódok szintetizálására nem volt lehetőség. A társadalmi megosztottság erősebbnek bizonyult a magyarság jövőjéért érzett felelősségnél. A több évre, évtizedre előretekintő, a jövő befolyásolására irányuló, stratégiában való gondolkodás hiánya mindenesetre alaposan megbosszulta magát. Oda jutottunk, ahol vagyunk. Hiába mutogatunk másokra Trianon és a későbbiek miatt. A kérdés az, hogy képesek vagyunk-e a társadalmi folyamatokat áttekinteni és a jövőről érdemben gondolkodni vagy nem.

– *Egyáltalán lehetséges-e a részeire szakadt magyarságot politikai akaratában összehangolni?*

– Történetek erre próbálkozások. Csoóri Sándor nevéhez fűződik az egyik gondolat, amely a mozaiknemzet fogalmával próbálja keretbe ágyazni a széttagoaltságot. A mozaiknemzet azt jelenti, hogy a mozaik minden kockája önálló, különálló rész, de csak a többivel együtt teljes. A gondolat szép, találó, ennél tovább azonban nem jutottunk. Azért nem, mert a mozaikkockák mint önálló, különálló részek valójában csak a képzeletünk termékei. A nemzetrészek önszerveződése nem jutott el addig a pontig, amelynek köszönhetően a nemzettestek önálló jogi, politikai, gazdasági szubjektivitásban öltöttek volna testet. 1990 után volt erre esély, a kisebbségi sorban tengődő magyarság azonban éppúgy a politikai és hatalmi versengés áldozata lett, ahogyan maga az anyaország is. A mozaiknemzetet egybeláttató eszme mögé nem sorakozott föl meghatározó politikai erő. Úgy látszik, sem a politikai vezetők, sem a magyarság többsége számára nem jelent közösen elfogadott értéket, azonos kiindulópontot és végcél. Nem vált belőle magatartásformáló nemzetstratégia.

Hogyan is válhatott volna, hiszen maga a nemzet is mint történelmi, nyelvi, kulturális egység csupán formailag létezik. A 15 milliós magyarság a magukat magyarnak valló emberek halmazát jelenti, amely közös akaratban, azonos szándékban nem fogalmazódik meg, testületként, hatalmi organizmusként nem létezik.

A nemzetrészek közösségi jogairól beszélek, amely a nemzeti stratégia, egy lehetséges új nemzetstruktúra létrehozásának az alapját jelenthetné.

– *A Magyarok IV. Világkongresszusán kísérlet történt egy új nemzetstruktúra és nemzetstratégia felvázolására, amelyen Ön is ismertette az új nemzeteszmény megteremtésére vonatkozó téziseit.*

– A Világkongresszuson – az új nemzetstruktúra felvázolása és egy korszerű nemzetfogalom kimunkálása mellett – a nemzet összetartozásának feltételeit és le-

hetőségeit próbáltuk számba venni. A magyar nemzet egységes történelmi fejlődésének folytonossága Triannonnal megszűnt. A nemzet politikailag szétesett. Azóta a magyarság nyolc különböző politikai közegben él. Nemzetpolitika azért nincs, mert nincs nemzet sem. A múlt tekintetében létezik mint történelmi tapasztalat, nyelv és kultúra, közösségi tudatként él bennünk. A jelen vonatkozásában azonban, mint közös feladatok megvalósításáról, nem beszélhetünk nemzetről. Ahogy a jövő vonatkozásában sem, hiszen a magyarság jövőjére vonatkozóan közös elképzelésekkel nem rendelkezünk.

Léleekben a magyarság egyazon nemzethez tartozónak vallja magát, a szétszakítottság hosszú évtizedei alatt azonban az egyes nemzetrészek struktúrája megváltozott, a közösségek eltávolodtak egymástól, az egymáshoz való viszonyuk politikailag kezelhetetlen, kaotikus.

Ahhoz, hogy a nemzetrészek egymáshoz való kapcsolódásában valamilyen közös politikai szándék fogalmazódhasson meg, előbb közösségi jogalanyiságra kell szert tenniük.

Nem tudjuk, hogy a jövőben a nemzet szétszakított részei összekapcsolódnak vagy sem. Az Európai Közösséghez fűzött vérmes remények között ott szerepel a nemzetegyesítés lehetőségének gondolata is. A határok eltűnése azonban korántsem jelenti a politikailag szétszakított nemzetrészek kérdésének a rendezését. Főnnáll annak a veszélye, hogy Európában nemcsak a határok tűnnek el, hanem egyes – közösségi érdekeik megjelenítésére képtelen – etnikumok is.

A nemzetrészek közösségi jogalanyisága, autonómiája nemcsak az új politikai kapcsolatrendszer kialakítása szempontjából fontos, hanem az elcsatolt területek etnikai jellegének a megőrzése szempontjából is.

– *A magyarság jövőjét illetően végül milyen megállapodásra jutottak?*

– Az európai integrációs folyamat természetéből adódóan abból indultunk ki, hogy a határokkal szét darabolt magyarságot politikailag föderális nemzetként kell kezelnünk, és az új nemzetstruktúra kialakítását az egyes nemzetrészek közösségi jogalanyiságának megteremtésével kell kezdenünk.

A jelenlegi korlátozott jogállásuk mellett a magyar nemzetrészek nemcsak a Magyarországgal és az egy mással való kapcsolatukat nem tudják rendezni, hanem erősen korlátozott a nemzetközi megjelenési lehetőségük is. Magyarán, nem tudnak az európai integrációs folyamatokból adódó lehetőségekkel élni.

A feladat világos és egyértelmű: minden eszközzel támogatni kell a magyar nemzetrészek közösségi tö-

rekvéseit politikai jogalanyiságuk megszerzése, illetve a lakóterületükre vonatkozó különleges státusz megszerzése érdekében, ami a gyakorlatban az autonómia kialakítását jelenti.

– *Mi lett a sorsa ennek az elképzelésnek?*

– Sajnos ez az elképzelés a magyar kormány köldöknéző gondolkodásmódja miatt nem tudott nemzetstratégiává válni. A magyar kormány az elmúlt tizenöt évben egyfolytában attól tartott, hogy a határon túli magyarok érdekeinek a felvállalása, jelesül az autonómia-törekvések támogatása, Magyarország érdekei ellen hat az Európai Közösséghez való csatlakozásban.

Természetesen a határon túli magyarság érdekei nem állíthatóak szembe Magyarország érdekeivel. Magyarország csatlakozása és az autonómiák létrehozása azonban nem egymást kizáró törekvések, hanem komplementárisan megoldható feladatok. Ennek belátására és megoldására azonban a magyar politikusok alkalmatlannak bizonyultak.

– *Bizonyára más tényezők is közrejátszottak abban, hogy a magyarság sem akkor, sem azóta nem tudott közös nemzetstratégiát kialakítani.*

– A közösségi akcióknak nem kedvez a defenzív helyzet, a védekező pozíció, amelybe a társadalom többsége szorult. Politikusok, írók, tudósok hada elemzi, kutatja, hogy mi lehet az oka a politikai passzivitásnak, széthúzásnak, ellenségeskedésnek. Felesleges ez a tipródás, hiszen az ok napnál világosabb. A szét húzás, a bizalmatlanság, becsapottság és a kifosztottság érzése szükségszerű folyamánya az emberek többszöri becsapásának és kifosztásának. Ehhez még hozzájárul az életszínvonal folyamatos romlása, a csalódottság. A változástól mindenki gazdasági fölemelkedést, nyugati színvonalú életet remélt, ezzel szemben az 1990 előtti állapotokhoz képest a magyar társadalom csaknem háromnegyedének csökkent az átlagos jövedelme, a határon túli magyarság esetében pedig az életszínvonal zuhanása drámai fordulatot öltött.

A magyar társadalmat csak egy mindenki által vallott közös cél egyesítheti. A jelen történelmi helyzetben ez a cél nem lehet más, mint a magasabb életszínvonal reménye, a jólét ígérete egy megbízható jogállam keretében. A múlt század magasröptű eszméinek a helyét – a kor szellemének megfelelően – felváltotta a kényelem, a jólét, a gondoktól mentes élet, a fényűzés utáni vágy. Ez a magatartás Nyugaton is közömbössé tette az embereket a közügyek irányában, amely magával vonta a szellemi javak, a történelmi múlt és fenyegető jövő iránti érzéketlenséget. Gondoljuk csak el, hogy mi csoda feszültséggel jár a magyarság esetében ez a Nyugatról jövő új életideál a romló életszínvonal és az

egzisztenciális fenyegetettség rémképe mellett.

Az említett Világtalálkozón is elmondtam: a nemzeti érzés- és tudatvilág gyökerei a gazdasági és politikai viszonyokban ragadhatók meg elsősorban, ezért a nemzeti identitás mai problémáinak orvoslását is ezek a viszonyok hordozzák. Amíg a magyarsághoz való tartozás az emberek többsége számára a távlat nélküli élet perspektíváját jelenti csupán, mind többen lesznek, akik nem szívesen vállalják ezt a kényelmetlenséget. Aminek a fordítottja is áll: a nemzet akkor indul el a gyarapodás útján, ha mint közös vállalkozás, az egyéni életvitel szempontjából is előnyös, kedvező befektetéssé válik. És miért ne válhatna azzá?

– *Téziseiben kiemelte a Nemzeti Tanácsok létrehozásának szükségességét. Ez Erdélyben napirenden lévő kérdés, Vajdaságban pedig jogilag tető alá került.*

– A politikai helyzetfelismerésnek arra a szintjére, hogy a határon túli magyar kisebbségeknek autonómiák, kollektív jogok nélkül nincs esélyük a megmaradásra, jóval előbb eljutottunk. Az 1996-os Világtalálkozón csak újrafogalmaztuk, és nemzetstratégiai keretbe ágyaztuk azt, amit 1992-es autonómia-tervezetünkben célul tűztünk magunk elé. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a magyar állam a nemzetstratégia kimunkálását illetően lépéshátrányban van a határon túli kisebbségekkel (azok autonómiatörekvéseivel) szemben.

Az autonómiák létrehozása és a kollektív jogbiztonság kiharcolása helyett a vonatkozó magyar alkotmányos rendelkezések csak annyit tartalmaztak, hogy – idézem: „A külpolitikai államcélok mellett kiemelt fontosságú kérdés a határon túli magyarságot érő felelősség kinyilvánítása”. Ehhez a szűkkeblűséghez aligha szükséges kommentárt fűzni.

– *Miben nyilvánult meg a magyar állami nemzetstratégia kimunkálatlansága, illetve lépéshátránya?*

– Kiáltó példa rá mondjuk a kisebbségek támogatására jellemző fejtelenség. Az Antall-kormány idején személyekhez kötött történt a határon túli magyarság önszerveződésének támogatása. A gyakorlat még be sem járódott, az MDF a választásokon megbukott, új időszak kezdődött. A Horn-kormány fűt-fát ígért, mindenki a tenyerét tartotta, főként azok a kisebbségi vezetők, akik a kommunista években kenyéradó gazdáik tányérjait tologatták, és derekasan kivették részüket a kisebbségek elnyomásából.

Jött a „mindenki egyaránt jogosult a támogatásra” demagógiája a „nyilvánosság és átláthatóság” jelszavával. Porhintés volt a javából. Miközben boldog-boldogtalan a pályázatokat bütykölte, a nyilvánosság megkerülésével számolatlanul folyt a pénz a kormány

határon túli klientúrájához, akik révén igyekeztek kézen tartani a kisebbségpolitikát.

Nagy ügyel-bajjal néhány civil szervezet hozzájutott ugyan némi támogatáshoz, a többség azonban több szerencséjével járt volna, ha pályázatírás helyett lottószelvényeket vásárol.

A helyzet azóta sem változott. Jutott valamennyi karitatív tevékenységre is, meg az utódállamok kasszájába, vállalkozásokra (egy vékony vagyonos réteg kialakítására), csak egy valamire nem jutott egy forint sem: a határon túli magyarság társadalmi önszerveződésének és autonómiatörekvéseinek a támogatására.

– *Mennyire volt tudatos ez a politika?*

– A kérdés helyénvaló. Talán közelebb állunk az igazsághoz, ha a támogatási politika hiányáról beszélünk. A következmények szempontjából azonban ez mindegy: minthogy a pénz kulcsszerepet játszik az egyéni és a közösségi stratégiák kialakításában, a koncepciótlan támogatás óriási károkat okozott.

Az alkalmi, ötletszerű (vagy nagyon is tudatos) pénzszórás értelmetlenné tette a közösségépítésre irányuló erőfeszítést, és két vállra fektetett minden stratégiai elképzelést. A közéletben tapasztalható politikai és szellemi zűrzavar híven tükrözi a támogatásban megnyilvánuló koncepciótlanságot.

– *Ezekről a visszasságokról nem sokat olvashatunk.*

– A kardinális fontosságú kérdésekről általában nem beszélünk. Pedig az egy helyben való topogásunk oka it kutatva már régen fényt kellett volna derítenünk arra a körülményre, hogy a kisebbségi politikusok nagyszámúval nagyobb és könnyebben megszerezhető zsákmánynak tekintik a magyarországi támogatást, mint azokat az előnyöket, amellyel a kisebbségi közösségek helyzetének rendezéséért való kiállásuk és fáradozásuk járna. És ezzel így van azoknak a jelentős része is, akik nemzeti érdekekre hivatkozva mindenféle mondacsinált ürüggyel pályáznak.

Nemzetstratégia hiányában a támogatási politika szükségszerűen etnobiznisszé silányult, amely keresztül-kasul átszővi életünket, szembeállítva egymással a fontosabb történelmi feladatok előtt álló magyar nemzetrészeket.

– *Ön már a 90-es évek derekán azt írta, hogy a kisebbségpolitika megbukott.*

– A kisebbségpolitika bukásának az említett visszás-

ságokon kívül természetesen más okai is vannak, ezekkel több tanulmányomban foglalkoztam, így most részletesen nem térnék ki rá. Ami kérdését illeti: ha azt nem is állíthatjuk, hogy a magyar kisebbségi politika befejezett múlt, lezárult történelem, annyit mindenképpen megkockáztathatunk, hogy a nemzeti mozgalom megszűnt, szétesett. Ma már senki sem hajlandó alávetni magát a közösségi érdekeknek és a csapatjáték törvényeinek.

– *A bonyolult procedúra sok támogatásra érdemesült személyt elriasztott a pályázatoktól.*

– Ez is a célja a bonyolult procedúrának. Saját rossz lelkiismeretük megnyugtatására a költségvetési eszközök diszponálásával megbízott testületek a formaságokra mind nagy gondot fordítanak, jóllehet a tisztánlátáshoz inkább a hatástanulmányok hiányzanak. Az elszámoltatással járó papírhegyek a Kárpátokig magaslanak, hiábavalóan, hiszen ebbe a darázsfészekbe senki emberfia nem mer belenyúlni.

Az anyaországi támogatásnak értelemszerűen a kisebbségi közösség önszerveződését kellene szolgálnia, ezzel szemben – paradox módon – éppen hogy kiolt minden erre irányuló motiváltságot és erőfeszítést. És mindaddig, amíg közösségépítő munka helyett politikai kapcsolatok révén lehet közpénzekhez jutni Magyarországon, és csak azok melegszenek, akik a tűzhöz közel állnak, ez a helyzet nem fog megváltozni.

Természetesen ez az anomália nem marad következmények nélkül. A 90-es években indult spontán, alulról jövő politikai önszerveződés holtpontra jutott, a kisebbségi pártok elvesztették azt a csekély tömegbázisukat is, ami volt nekik. De nincsenek is rászorulva, hiszen Budapestre járnak az apanázsukért, és nem Bukarestben, Pozsonyban vagy Belgrádban verik érte az asztalt.

– *És mi lenne a megoldás?*

– Régen létre kellett volna hozni egy keretet a fontos – mérhető, minőségi – tevékenység számára több évre vonatkozóan. Meg kellene szüntetni a pártok támogatását. Közösségépítésre, intézmények létrehozására van szükség, nem a maradék közösség szétverésére. Ez csak világos nemzetstratégiai célokkal valósítható meg. E nélkül nem lehet a határon túli magyarságot talpra állítani, autonómiát létrehozni, fontos intézményeket működtetni, nem lehet a tudományos és művelődési életet professzionális alapokra helyezni. Marad a folklór, a fesztivál, amiben a diktatúrában sem szenvedtünk hiányt.

Állítólag 33 szervezet nyújt támogatást a határon túlra. Nyitott szemmel járok-kelek, behatóan foglalkozom a határon túli magyarság helyzetének alakulásával, de őszintén meg kell mondanom, ennek a széleskörű támogatásnak, egy-két kivételtől eltekintve, semmilyen kézzelfogható nyomát nem látom.

– *A rendszerváltás után 15 esztendővel milyennek látja a magyarság helyzetét?*

– Kínálkozott egy lehetőség, és nem tudtunk élni vele. A visszanyert önrendelkezés tizenötödik esztendejében Magyarország ismét hárommillió koldus országa. Gazdag a szegénnyel, város a vidékkel, anyaországi a határon túli magyarral gyanakodva, ellenségesen farkasszemmel néz egymással. A képviselői demokrácia díszletei mögött az egykori kommunista elit és az új klientúra-burzsóázia vívja magánháborúit a köztárgyért. A szemforgató hazudozás, vádaskodás, harácsolás, törvényszegés széthullással, gazdasági és morális összeomlással fenyegeti az országot. Ami pedig a határon túli magyarságot illeti, egy része (a korábbi gyakorlatnak megfelelően) megpróbál törleszkedni az új hatalomhoz, a másik része pedig várja a segélyeket Magyarországról, és duzzog csalódottságában, amiért nem kap kettős állampolgárságot.

– *És merre halad a világ? Kedvező vagy kedvezőtlen folyamatokra kell-e számítanunk?*

– Amii erről mondani tudok, többnyire ismert dolgok. A világ népességének nagyobbik része elemi létgondokkal, éhezéssel, vízhiánnyal, régi és új tömegbetegségekkel küzd. Bízunk abban, hogy a környezet-szennyeződés, éghajlatváltozás, valamint más civilizációs veszélyforrások nem módosítják végzetesen azt a most belátható pályát, amelyen a következő évtizedben haladni fogunk.

A globalizálódás egyelőre visszafordíthatatlan folyamatnak látszik, amelynek eredményeként a kulturális kínálat hihetetlenül kiszélesedik, megvalósul az uralkodó szellemi irányzat egyidejű jelenléte a világban. A hálózatok átalakítják az emberek és népek közti kapcsolatot, a tájékozódás lehetősége szinte korlátlaná válik, de vele együtt a manipuláció is. A kommersz szórakoztató ipar maga alá gyűr mindent, fokozza a szellemi igénytelenséget és sivárságot, ami már most is az autentikus élet legfőbb akadálya.

A nemzeti jellegzetességek fokozatosan halványulnak, feloldódnak, a közösségi értékek devalválódnak, a családok felbomlanak, a társadalom atomizálódik.

A migráció felgyorsulásával egymás mellett élő ide-

genekből álló, jobbik esetben kulturális mozaiktársadalmak jönnek létre, rosszabb esetben frusztrált csöcselékből álló tömegtársadalmak. A társadalmi gyökérlenné válás következtében itt-ott felértékelődik a nemzeti identitás, az emberek érzékenyebbé válnak kötődéseikre, ami előre vetíti a nemzeti, vallási és kulturális konfliktusok veszélyét.

Európában a természetes szaporulat csökkenésével és az életkor meghosszabbodásával együtt folytatódik a társadalom elöregedése, ami a jövő szempontjából új, előre nem látott problémákat jelent. A választások kimenetelét többnyire már ma is a nyugdíjasok döntik el, ami nemzetstratégiai szempontból nagyon szűk mozgásteret, tulajdonképpen kényszerpályát jelent.

A fő gondok a határon túli magyarság körében is demográfiai természetűek. Az elöregedés és lélekszámcsökkenés magával vonja a vállalkozó kedv csökkenését, a nyelvi kultúra beszűkülését, az intézmények leépülését és megszűnését.

– *Ez a kedvezőtlen életkori megoszlás magyarázatul szolgálhat a magyarság elmúlt másfél évtizedben tapasztalható tehetetlenségére?*

– De még mennyire. A magyarok ugyanis, ami politikai aktivitásukat illeti, csakugyan minden várakozáson alul szerepeltek az elmúlt 15 esztendőben. Aligha tévedünk, ha ezt a népesség elöregedésével, illetve rossz kedélyállapotával magyarazzuk. Hiányzanak a fiatal elégedetlen, tette kész generációk, amelyek helyet keresnének maguknak a nap alatt. Nálunk – határon innen és túl – a nyugdíjas korosztály formálja a politikát. Az idős személyek viszont, azon túlmenően, hogy a kommunizmusban szocializálódtak, félnek mindenféle változástól. Mellesleg nem minden ok nélkül, hiszen sokkal keményebb világ vár rájuk, mint amilyenben korábban éltek. És ezt sikerült is megtapasztalniuk már a rendszerváltás első éveiben. Csalódottságuk miatt egyre kevésbé lehet a jövőre vonatkozó terveknek megnyerni őket.

– *Miért olyan érdektelenek az emberek a közügyek iránt?*

– Érintőlegesen már beszéltünk róla, hogy az embereket életük csaknem minden vonatkozásában a haszonelv mozgatja. Mindenféle csoportképződés legfőbb motivációja abban a számításban rejlik, hogy a csoport révén nagyobb erőforrásokra (több haszonra) lehet szert tenni, mint egyénileg. A nemzeti önszerveződéshez azért viszonyulnak közömbösen, mert jelenleg (a magyarság jelentős jogi, gazdasági és politikai hátránya miatt) bármiféle idő- és energiabefektetés

meghaladja a várható nyereséget. Ezért nem megy előre az autonómia ügye sem, hiszen ennek megvalósulása évtizedeket kíván.

– *Hosszabb távon nem térülne meg ez a befektetés?*

– Bizonyára megtérülne. Az egyénileg birtokolt erőforrások összesítése révén ugyanis mindig könnyebb megtöbbszörözni a várható nyereséget, mint csak egyéni erőfeszítésekre támaszkodva. Az emberek azonban rövid távon gondolkodnak, rosszul mérik fel a helyzetet. Nem számolnak az autonómia révén megszerzhető olyan előnyökkel, amelyekre egyénileg csak kevesen tehetnek szert. A közös javak előállítására, azon belül a közös érdekek felismerésére és védelmére maga után vonja a szükséges tapasztalatok megszerzését. Közös fellépés hiányában ez a tapasztalatszerzés elmarad, ami jelentős tudati hátrányt jelent az információkhoz való hozzáférésben, a partnerkapcsolatokban, a vállalkozási kedvben.

A rövidlátó szemlélet miatt a határon túli magyarság nem rendelkezik az autonómia megvalósításához szükséges kollektív tudati, lelki erőforrással. Ez sajnos súlyos következményekkel jár, mert kollektív erőforrás, közös erőfeszítés híján egyéni erővel sohasem lehet bizonyos javakra szert tenni, illetve számos rájuk nehezedő nyomást nem lehet kivédeni. Nem védekezhetnek például az etnikai csoportot érintő hátrányos jogszabályok ellen, amelyek a csoport tagjainak a kizárását, elszegényítését, gazdasági ellehetetlenítését eredményezik. Jelentős hátrányuk származik abból is, hogy – mint mondtam – egyéni erőforrásaik legalább egy részének a közössé tétele hiányában nem tehetnek szert azokra a közösen előállított javakra, amelyeket egyénileg nem lehet megszerezni.

– *Sokan úgy gondolják, hogy a térségünkben levő országok fő problémái gazdaságiak, amelyek a szabad piac bevezetésével megoldhatóak. Ön hogyan látja a helyzetet?*

– Nem vagyok közgazdász, így csak azokat a gondolatokat tudom megosztani, amelyek ismereteim alapján bennem összeálltak. Ez a kép eléggé lehangoló. Az Európához való felzárkózási törekvést az a remény táplálja, hogy az uniós tagállamokban a jelenleginél magasabb lesz a jövedelem. Az újonnan csatlakozott országok (köztük Magyarország) példája viszont azt bizonyítja, hogy az ún. „uniós követelményekhez” való igazodás jelentősen lekötötte a hazai erőforrásokat, újabb hitelekkel növeli az államadósságot, miközben a profit külföldre távozik. Nem tudom, hogy ez a helyzet hogyan és mikor fog megváltozni, addig azonban nemcsak fennmaradnak, hanem növekszenek a társadal-

mi-gazdasági egyenlőtlenségek, mind kevesebb pénz jut a kultúrára, tudományra, egészségügyre, oktatásra.

Nem biztos, hogy a helyzetet jól látom, hiszen a politikusok egy része azt bizonygatja, hogy a magyar gazdaság megerősödött, fokról fokra könnyebben élünk. Mások viszont azt mondják, és számokkal is alátámasztják, hogy az államadósság egyre nő, és mind szélesebb az a társadalmi réteg, amely ma a szegénységi küszöb alatt él. Én úgy látom, hogy az elszegényedés, a társadalom atomizálódása tovább tart.

– Németh László szerint a műveltség állapota és színvonala nemzeti megmaradásunk legnagyobb sorskérdése. Ön hogyan tekint a műveltség kérdésre?

– Messzemenően egyetértek Németh Lászlóval. A magyarság nagy része szegény, alacsonyan iskolázott, és a túlélés problémájával küzd. Nem vigasz, hogy hasonló vagy még rosszabb a helyzet a szomszédos országokban. Sokkal több időt fordítunk munkára, kenyérkeresetre, mint továbbképzésre, közösségi, egyesületi életre, kulturális és szabadidős tevékenységre.

A rendszerváltás után a szomszéd országokban élő magyarság visszakerült ugyan a nemzeti látókörbe, de csekély mértékben van jelen a politikai döntésekben, ami fokozottan igaz a kulturális életre. Ez azért nagy baj, mert a határon túli magyarság problémáinak egy része nem jogi és politikai természetű, hanem sokkal inkább műveltségbeli hiányosságokból ered.

Sokszor leírtam, elmondtam, itt is megismétlem: A délvidéki magyarság szellemi-kulturális élete a harmadik évezred elején gyarmati állapotokat tükröz. A közoktatásból, tájékoztatásból, politikából teljes egészében hiányzik a magyar szellemiség. Idegen érdekek, szándékok, törekvések hatása alatt áll közéletünk, ezért nemzeti közösségünk (ha egyáltalán beszélhetünk közösségről) nem képes megjeleníteni és eredményesen képviselni a saját érdekeit. A tizenkilencedik századból ránk maradt folklórban még elevenen élnek a múlt hagyományai, szellemi életünkben azonban szinte teljes egészében hiányzik a közösségi tudat és a szolidaritásérzés, ami a jövőt illetően az összefogás alapjává szolgálhatna.

A kultúra közös érdekek felismerésének és tudatosításának az alapja, ami ilyen formán a nemzetek hosszú életének az egyedüli biztosítója. Magas szintű kultúra nélkül nincs egészséges nemzettudat. Egészséges nemzettudat nélkül viszont az egyéni életutak nem képesek egymást kiegészítő közösségi cselekvési programokban összeződn.

– A műveltség állapota és színvonala nagymértékben függ az értelmiségtől.

– Így van. Az említett gyarmatosító állapotok is ide

vezethetők vissza. Az elnyomott népek történelmében sajátos mentális jegyek ismétlődésére figyelhetünk föl: elvesztik autentikus értelmiségüket. A gyarmatosítás és az imperialista politika következtében például a helyi eliteknek az volt a szerepük, hogy ők képviselték az angol, a francia vagy az amerikai érdekeket politikai, gazdasági és kulturális szinten.

Trianon után – a nagyhatalmi és a szomszédos országok kívánalmainak megfelelően – a magyarság körében is megjelenik ez a fajta komprádor értelmiség, finomabban szólva a helytartó értelmiség, vagy ahogyan én szoktam őket emlegetni, a pozicionált értelmiség.

A politikai körülményeknek megfelelően ezek többsége hol kommunista értelmiség, hol nyugati típusú, liberális értelmiség. Egyre megy, a lényeg az, hogy mind csonka Magyarországon, mind az elcsatolt területeken a magyar társadalom felső rétegei sajátos érdekeltségi viszonyba kerülnek az idegen hatalommal. Ez a sajátos érdekeltségi viszony majdnem olyan, mint amilyen a harmadik világ gyarmati elitjére jellemző.

Ebből következik, hogy a döntő történelmi pillanatban a magyarság nem tudott élni a történelmi lehetőségekkel. Az a társadalmi elit, amely a magyar tömegtársadalmat, illetve a határon túli magyarságot vezette, csak egy dologban volt érdekelt, nevezetesen, hogy hatalmi pozícióját valahogyan átmentse. Ez nagyjából meg is történt, ami lényegében véve ma is a nagyhatalmi, illetve a szomszédos országbeli elvárásokhoz való igazodást jelenti.

Azt is mondhatnánk, hogy a magyar társadalom – autentikus vezetők híján – önállóan sodródik az eseményekkel, és ebből a szempontból a rendszerváltás nem sok változást jelent. Ennek folyományaként a magyarság mind az anyaországban, mind az elcsatolt területeken letargikus állapotban van, amelyben a mély és még mélyebb depressziós hullámok váltogatják egymást. Félő, hogy ez a kényszerpálya tartós marad.

– Ebből a szempontból milyen változás várható a globalizálódástól?

– A globalizálódás következtében növekszik a komprádor értelmiség befolyása. Az autentikus nemzeti kultúra helyett az élet minden vonatkozásában megfigyelhető lesz a gyökértelesség válsága, az értékek válsága, az igénytelenség és a szellemi slamposság, ami tulajdonképpen már ma is jelen van. A nyereségvágy azt diktálja, hogy minden terméket a fogyasztó, a néző, a hallgató, az olvasó, a vásárló szellemi színvonalához kell igazítanunk. Minél alacsonyabb színvonalú egy szellemi termék, legyen az tévéműsor, könyv, bulvárlap, annál szélesebb réteg érdeklődésére számíthat. A valós szellemi termékeknek nincs, illetve nagyon csekély a fogyasztó bázisuk. Az,

amit érdemes elolvasni, megnézni, megvenni, az emberek alig 3-5 százalékát érdekli. Ez nem üzlet. Az értékrementés és értékközvetítés így eleve veszteséges. A kérdés az, ki állja a továbbiakban a cechet? Miből tartja fenn magát az értékteremtő, a nemzeti kultúrát ápoló, gazdagító értelmiség?

– *És mi lesz, ha nem lesz rá vállalkozó? Milyen lesz akkor a ránk váró „szép új világ”?*

– Minden bizonnyal haszonelvű világ lesz, illetve már most is az. Haszonelvű a politika, a kultúra, a tudomány, sőt a magánélet is. Ez a világ a rámenős, erőszakos embernek kedvez, ideológiamentes, nemzet-, család- és életellenes, kizárólag a pénz és az érdek mozgatja.

Annak, aki sikeres akar lenni, úgy kell cserélnie házát, pártot, családot, barátokat, hitvallást, mint a fehéreneműt. A sikeres ember otthon érzi magát minden országban, minden rendszerben, minden kultúrában, ha megfizetik. Otthonos a bankokban, a szupermarketekben, a másság híve, a tolerancia bajnoka, az igazság mindenkor birtokosa. Az „igazság” persze mindig ott van, ahol ő van, ahol legjobban fizetnek.

A polgári demokrácia nem teremt csodát. Ez is, mint minden rendszer, magán viseli azoknak az arcukat, akik létrehozzák. A kommunista utódállamokban például a demokrácia álszent, pénzhajhász, korrupt, üres, aljas. A bűn, a tolvajlás és a hatalom összefonódása sárba rántotta már indulásnál.

A kommunista diktatúrában is érdekcsoportokat szolgáló törvények uralkodtak, most is érdekcsoportokat szolgáló törvényeket hoznak. Olyan törvényeket, amelyekkel kiforgathatják maradék javaikból azokat a széles néptömegeket, amelyekről korábban is mindent elkoboztak. Az emberek egyre csak dolgoznak, spórolnak, és vég nélkül törlesztik a komprádor réteg által felvett és elherdált államadósságot.

A gazdaságot és törvényhozást maffia- és politikai bűnözőcsoportok uralják. A régi rossz rend képviselői átmentették hatalmukat az új rendszerbe, kezükben tartják a törvényhozást, a bankokat, a sajtót, és ennek révén úgy játszanak a kisémmizett emberekkel, mint macska az egérrel.

– *Ez eléggé vigasztalanul hangzik. Mit várhatunk a jövőtől?*

– A kérdéstről eszembe jut az egyik Herder-díjas akadémikussal készített interjú, akinek ugyanezt a kérdést tette fel egy újságíró. A tudós professzor, ha jól emlékszem, Borzsák István, tömören ezt válaszolta – semmit.

Nos, én is csak ezt tudom mondani – semmit.

Sem az idő múlásától, sem másoktól nem várhatunk

semmit. Az ember csakis saját magától várhat valamit. A kérdést ezért úgy célszerű feltenni, hogy mit várunk magunktól. Mire akarjuk felhasználni az életünket? Vannak-e jövőre vonatkozó terveink? És ha igen, azokat hogyan, milyen programokkal kívánjuk megvalósítani? A jövő latolgatása tehát visszavezet bennünket beszélgetésünk elejére, az életszervezés és a nemzetstratégia kérdésköréhez.

– *Az embereket általában az a remény élteti, hogy jobbra fordulnak a dolgok, kedvezőbbé válnak a körülmények.*

– A körülmények változása nem független tőlünk. Mindaz, ami történik velünk, végső soron saját korábbi döntéseinknek az eredménye. Nem mindegy, hogy milyen közösség részeként határoztuk meg magunkat, milyen hittel és igyekezettel végeztük munkánkat, hogyan viszonyultunk és viszonyulunk egymáshoz, mennyire becsüljük meg egymást, mennyire becsüljük meg a tudást, a tehetséget, értékeljük és megbecsüljük-e azokat, akik a közért fáradoznak? A dolgok csak attól fordulnak jobbra, ha felismerjük, hogy valamennyien okai és forrásai vagyunk a kudarcnak és a sikernek, az eredménynek, az örömeink, mindannak, ami szűkebb és tágabb környezetünkben történik.

Amíg kizárólag magunkkal törődünk, és nem érdekel bennünket az, ami a kapun kívül történik, hiábavaló minden igyekvésünk. Mit ér, ha a hajókabin csinosításával foglalatostkodunk, miközben süllyed velünk a hajó? Ránk, vajdasági magyarokra is az a jellemző, hogy folyton a balkáni viszonyokra panaszkodunk, másokra várunk, átlátzó kifogásokat keresünk, a gátló körülményekre hivatkozunk, az anyaország mostoha magatartását kárhozzatjuk, vagy egyszerűen csak a politikusokat hibáztatjuk az áldatlan állapotok miatt. Csak magunkban nem akarjuk keresni a bajok okát.

– *Azt tartják rólunk, hogy megfélemlített, szófogadó nép vagyunk.*

– A hallgatag szófogadásunkban néha csakugyan túlteszünk a járomba fogott ökrön. Ez egyébként a történelem során gyakran előfordult, ha kulturálisan magasabb szintű, törvénytisztelő népcsoportokat erőszakkal náluk sokkal alacsonyabb műveltségi színvonalon élő népeknek rendelték alá. Az állandó fölfelé tekintő, a nagyok, az erősek, a hatalmat képviselők kegyeit kereső, egyoldalú kompromisszumos készség nem valami sikeres életstratégia, márpedig ez a mi kisebbségpolitikánknak az alapja. Az államközpontú, hatalmat kiszolgáló politika egyoldalú kompromisszumok sorára kényszerít bennünket, amelyek eredményeként minden gesztus, amit a békés együttélés érdekében teszünk, újabb lépés a kisebbségek joga-

inak beszűkítéséhez.

– *Széthúzóbbak-e a magyarok, mint más népek?*

– Nem hiszem. Ugyanakkor megértem a politikától, a pártpolitika által megosztott magyarság gondolatától való félelmet. A magyarság gondolatvilágában a trianoni szétdaraboltság következményeként nagyon erős a pártpolitika fölött álló szövetség gondolata, egyáltalán a mozgalom, a politikamentes szervezetek iránti nagyobb szimpátia. Bármennyire is szeretnénk, a jelen körülmények között, a jelen tudatállapotában és töredezettségében a magyarság nem alkalmas arra, hogy összetartozását politikai szinten megjelenítse, és szervezett formában megvalósítsa.

Egyelőre a részérdekek megjelenítésénél tartunk, ezek harca az, amit a közvélemény nagy nemtetszéssel fogad. A sokféle és sokrétű magyarság, a politikai pártok, törekvések, csoportok és egyéni érdekek ütközése és kereszteződése ellenére elméletileg van a magyarságnak olyan közös érdeke, ami mindannyiunk javára válna, ha meg tudnánk jeleníteni, ha közös politikai akaratként el tudnánk valamennyien fogadni. Ennek felismeréséig azonban még nem jutottunk el, a részérdekek kerültek kifejezésre a közös érdek rovására. Egyébként ez történik a társadalom minden szintjén, minden szegmentumában, minden pórusában. Kíméletlen harc folyik a hatalom megszerzéséért, illetve a javak újraelosztásáért.

– *Sokan azt mondják, hogy kár a fáradságért, a globalizálódással a kisebbségek, sőt egyes népek is el fognak tűnni.*

– Nekem erről más a véleményem. E pillanatban eszembe jutott Szócs Zoltán publicistának az egyik szép írása, amelyben vitába száll azzal a nézettel, hogy a magyar parasztság kimúlt volna. Azt, hogy kiforgatták javaiból, agyagba döngölték, és százszor eltemették, nem vitatja, mégsem hiszi, hogy megszűnt volna.

– Olyan a mi parasztságunk, mondja, mint a sivatagi folyók döbbenetesen szívós halai. Ezek a halak látszólag olyanok, mint a közönséges halak, mint minden más rendes hal, amíg víz van a folyóban. Bizonyos folyók azonban kiszáradnak, a pocsolyákból a víz elpárolog, a meder alja csontkeménységűvé válik, majd lassan beborít mindent a por és a homok. És ezek a különös halak, mint kiszáradt sárrögök, öklömnyi kövek, belesüppednek a talajba, a forró homok alá, és várnak. Várnak és várnak. Halottak ilyenkor vagy élők? Mind egy, hogy miként vélekedünk erről a bizzar állapotról, a halak tudják a dolgukat. Várnak, és még sohasem csatlakoztak: ha itt az ideje, megerednek az ég csatornái, jön az esőzés, a folyómedrek megtelnek, az áradó víz

kimossa a rögöket, és néhány napi éledezés után a különös metamorfózison átesett halak vidáman ficáncolnak, kergetőznek a habokban, ugyanúgy, mint minden rendes hal.

– Akár a magyar paraszt jelképei is lehetnének ezek a halak. Amint földet adunk neki, hús holdat, negyvenet, azonnal élni kezd. Ha van mit művelni, és abból meg lehet élni, ott megterem a paraszt. Akkor is él, léteznek, ha már mindent elszedtek tőle, csak hát senki sem kíváncsi erre a létformára.

Nos, ez a hasonlat azért jutott eszembe, mert szerintem vonatkoztatható a népekre és kisebbségekre is. Hányan írták már le és temették el őket. És néha, amikor nagyon zord idők járnak, talán úgy is tűnik, hogy egyik-másik népcsoport eltűnik, szétporlad, felszívódik. Ki tudja, meddig képesek kibírni ezt a tetszhalott állapotot. De ha itt az ideje, ha megdördül az ég és a történelem vihara elsodorja a zsarnok uralmat, előlépnek a kései leszármazottak.

Az a nép, amely ezeralahányszáz éves múlttra tekint vissza, részenként vagy egészében többször kényesült erre a különös metamorfózisra.

Mi most abban a felemás állapotban vagyunk, hogy az ég ugyan megdördült fölöttünk, mielőtt azonban megeredtek volna az ég csatornái, a felhők elvonultak, és mint száraz sárrög létükben a halak, várjuk, hogy egyszer kimossoon bennünket az áradat ebből az ájult állapotból.

– *Milyen megfontolásokat ajánlana a vajdasági magyaroknak a közös életstratégia kialakítására vonatkozóan?*

– Bizonyára többen is olvasták az interneten az erdélyi magyarság tízparancsolatát. Hadd foglaljam össze ennek lényegét ránk vonatkoztatva.

1. Ragaszkodj az anyanyelvedhez
2. Légy hű őseid kultúrájához
3. Szeresd a családot
4. Őrizd meg vallásodat
5. Ragaszkodj a tulajdonodban levő házhoz és földhöz
6. Ne vándorolj ki szülőföldről
7. Becsüld meg a veled együtt élő más népeket
8. Tanulj szüntelenül, műveld magas szinten hivatásodat
9. Magánéletedben törekedj megbecsülésre, sikerre, de vedd ki derekasan részedet a közügyekből is.
10. Szavakban és tettekben légy igaz, őszinte, önzetlen és egyenes ember.